

kako su razmjeno brzo i sigurno dolazili do divnih rezultata svoga naučnoga rada. Što ih dovodi do tih uspjeha? Što drugo, ako ne njihova solidna spremnost i sposobnost za sve. Isusovci znadu svaku stvar prozreti u njenu bit, brzo razluče i razaberu, koliko ima u stvarima dobra, a koliko manjkavosti. Velikoj njihovoj teoretskoj obrazovanosti jednako odgovara praktički duh, koji se vrlo lako akomodira novim prilikama, a ne zastrašuje se niti iznenaduje novim događajima. Ovaj je njihov praktični i prilagodljivi duh razlogom, da su uvijek znali od staroga zadržati ono, što je dobro; ako su pak u novom našli što dobro, brzo su prihvatili.

Isusovci, koji su u posljednjem deceniju velikim marom i nastojanjem podigli svoju gimnaziju i akademiju do najljepšega cvatjanja, nijesu mogli da se dugo vesele plodovima svoga mučnoga rada, jer je papa Klement XIV. svojom bulom »Dominus ad Redemptor« od 29. VIII. 1773. ukinuo Družbu Isusovu u našim zemljama. I sad Isusovci, koji se i onako po ustanovama svoga reda bezuvjetno pokoravaju papi, ostave Požeđu.

MEHANIČKA PSIHOLOGIJA.

Što je to?

To je psihologija, koja tvrdi, da možemo rezanjem moždana rezati i dušu. Ona tumači sve životinjsko i čovječje gibanje pomoću fizikalnih i hemičkih sila. Kako? Ona veli: Ako oduzmemo žabi mozak iz glave i ostavimo joj moždinu u hrptenjači, te namažemo kiselinom koje mjesto na hrptenjači, to će ona nogom pokušati da odstrani tu kiselinu (refleksno gibanje). Nešto je slična kod čovjekova gibanja; samo su kod hotimičnih gibanja potrebna uz subkortikalna i kortikalna središta na kori velikih moždana. Isto tako, kada se dijete opeče na vatri, moždana se kora kasnije sama giblje i na sami pogled i odalečuje ruku, da se opet ne opeče. Naše je tijelo dakle kao i životinjsko samo automat.

Je li to ispravno?

Hans Driesch niječe; s njime i drugi. Dr. Karl Jellinek, profesor na tehničici u Danzigu, pobija vrlo zgodno mehanično stanovište. Iznijet ćemo glavne poteze iz njegovoga djela »Das Weltengeheimnis« (2. iz. 1921). Tu je on usvojio dokaze, koje ima i E. Becher u svojoj knjizi »Gehirn u. Seele« (1911). Mehanička psihologija ne može da protumači pravo ni refleksno gibanje, a još manje hotimično.

Kritika mehaničke psihologije.

Ugledao sam n. pr. prvi put spomenik Jelačića bana u Zagrebu. Pri tom sam osjetio više podražaja u mnogim elementima na mrežnici; te podražaje prenose živčane žilice u optičko središte moždana. Svakom elementu ili štapiću u mrežnici odgovara neko mjesto u optičkom središtu. Ali ti istovremeni podražaji treba da

dođu u isto mjesto u moždanima, da se ondje zakopaju. Tko to izvodi? Da li se ti podražaji, te električne struje ili hemičke reakcije ili moždanski molekili dogovore, da će se naći na jednom istom mjestu? Jesu li možda svijesne toga, da sve pripadaju k slici Jeličićeva spomenika?

To nije više ni fizika ni hemija. Po fizici i hemiji moraju podražaji od onog mjesta, gdje ulaze u moždane, sipati zrake u sve smjerove po moždanima, a moždanski se molekili giblju na poticaj slijepih fizično-hemičnih sila. Tu nema inteligencije ni ti dogovora!

Još nešto. Kada sam razgledao Jelačićev spomenik, onda se ogledam malo po Jelačićevu trgu. Što će se sada dogoditi? Po mehaničnoj psihologiji će dospjeti ti podražaji u optičko središte i odmah će povikati: Mi smo podražaji Jelačićeva trga, mi spadamo skupa, mi ćemo se slagati, mi evo marširamo lijepo i ravno u jednu istu moždansku celulu. Evo tako mehanički psiholog pripisuje moždanskom molekulu inteligenciju i odluke volje.

To je shvaćanje naivno. Naivno je, jer tvrdi, da jedna moždanska celula čuva svaku optičku spoznaju; u njoj podražaj pravi otisak i ukopa se.

Ta svaki čovjek za svoga života dobiva podražaje od bezbroja stvari na istom mjestu mrežnice. Oni struje kroz iste žilice vidnog živca i ulaze u isto mjesto optičnog središta. Što bi se tu moralo dogoditi? Fizikalno govoreći moralo bi optičko središte biti slično fotografskoj ploči, koja je rasvijetljena po milijunti put; onda bi nam se svijet morao optički činiti kao mrlja jedne boje, pa bismo se kod svakog pogleda morali sjetiti svih optičkih spoznaja. Obratno se zbiva; dakle celula nema tih otisaka i ukopavanja.

A kako ćemo protumačiti optičke asocijacije?

Pomislimo, da netko vidi križ i taj mu izazove uspomenu na grobište. Križ n. pr. ima 8 točaka okomitih i tri popriječne. Tih 10 točaka ulazi svaka u svoje mjesto vidnog živca i odatle u optičko središte. Od tih mjesta, gdje križ sa svojim tačkama podražuje moždanske celule, mora da ima izravnih puteva, koji vode do celule groblja. Ako ispustim par donjih točaka na križu, to će se još sjetiti i groblja. Kako je to, da podražaji ovih zadnjih točaka tako djeluju? Što imaju jedne točke, da ne bi fizikalno imale i druge? Stvar je fizikalno neprotumačiva.

Drukčije to tumači **dualizam**, u kome je osim tijela i duša, posebno biće, različito od tijela i ako je skupa s tijelom. Tu podražaj točaka na križu izazivlje uspomenu na groblje; ako ne osjeti čutilima križ, ni u duši se ne obnavlja predodžba groblja.

No kako je, ako n. pr. vidiš napisanu riječ i čuješ tu istu riječ da je učitelj izgovara? Ako se optička i akustička predodžba deponira svaka u svoju celulu, kako to onda, da je između ovih dviju celula asocijativni put izglađen? i da tu fizikalno-hemične sile čine na tako inteligentan način? Kako je moguće,

da kod kasnijeg podražaja optičkih celula onaj podražaj, koji od te celule, poradi već davno izglađenog puta, prelazi do akustične celule, ne podraži **sve** moždanske celule, koje se između njih nalaze? Zašto ne izazove u svim tim celulama uspomene koje odgovaraju?

O mehaničkoj psihologiji možemo uistinu govoriti samo onda, ako priznamo, da se moždanski molekuli ne giblju po zakonima fizike i hemije, nego da u tim molekulama vlada inteligencija; da u tim molekulama postoji svijest, pa znadu što čine, i da to čine u međusobnom dogovoru itd. To znači, da je psihologija u mehaničkom smislu nesmisao i nemogućnost.

I koliko je tekar muka, ako tko hoće da mehanički s pomoću fizike i hemije protumači naše mišljenje! Po mehaničkoj se psihologiji nalaze u celulama moždana kod čela predodžbe, koje su jedna na drugu već djelovale preko izglađenih puteva. No kako je tu s nečutilnim predodžbama, n. pr. o iracionalnom broju, drugom korijenu iz broja dva, o supstanciji, kvalitetu, relaciji i t. d.? Kako mogu te predodžbe doći u te celule? Što im odgovara u moždanskim celulama pokraj čela? Kako može fizikalno-hemijsko stanovište da protumači nenadane ideje u znanosti, umjetnosti i tehnici? Kako ih izvode moždanske celule? Zar se moždanske celule giblju, kada razmišljam n. pr. o Bogu, slobodi, neumrlosti, naravi? da li se giblju lagano ili brzo, uz jake ili slabe sudare?

Činjenice su u protivurječju s mehaničnom psihologijom. Takova je psihologija mogla nastati samo u doba, u kojem su se znanosti toliko i tako pretjerano specijalizirale. Mehanička psihologija obožava biologiju i stoji pod njezinim utjecajem, a biologija se ne osvrće ni na činjenice fizike ni hemije ni prave psihologije; da i da se biološki psiholog ponosi svojim neznanjem.

Aksiom je mehaničke psihologije, da paralelno sa psihicnim činima idu i fizični čini u moždanima (psihofizični paralelizam). A ne može se dokazati, da tako biva ni kod koje spoznaje, misaonog čina, čućenja i htijenja. Naprotiv je vrlo lako sve tumačiti, kada priznamo da duša prima čutilne osjete i na svoj način na njih odgovara (Cir. Jellinek, 1. c. 202.—207).

S.

OKULTISTIČKI KRISTAL.

Danas se mnogo govori o »podsvijesti«. Što je to?

Prvi je tu riječ počeo upotrebljavati i time prvi je uveo u njemački jezik Maks Dessoir, sveučilišni profesor u Berlinu, pa je onda ta riječ prešla u sve jezike. »Podsvijest« nije besvijest, nego je nešto pozitivna. To »nije suma tako zvanih dispozicija u spominjanju, koja se čuva u našoj nutarnosti, da kod zgrade